

Հայ-ռուսական համալսարանում գործող
ՀՀ Բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի
Իրավագիտության 063 մասնագիտական խորհրդին
(հասցե՝ 0051, Հայաստանի Հանրապետություն,
ք. Երևան, Հովսեփ Էմինի փող., 123)

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք Ը

Պաշտոնական ընդդիմախոս,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ Վահե Սայադյանի

Միլենա Ղազարյանի «Պետության տարածքային ամբողջականության
ապահովման սահմանադրաիրավական երաշխիքները» թեմայով ԺԲ.00.02՝
«Հանրային իրավունք (սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական,
մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք, պետական
կառավարում)» մասնագիտությամբ թեկնածուական ատենախոսության
վերաբերյալ

Միլենա Ղազարյանի կողմից ներկայացված ատենախոսական աշխատանքը
առանձնանում է իր խիստ ընդգծված արդիականությամբ, հրատապությամբ և
գիտագործնական բարձր պահանջարկով:

Ատենախոսությունը նվիրված է հանրային իրավունքի ամենաբարդ և
բազմաշերտ ինստիտուտներից մեկին: Հեղինակը հաջողությամբ փորձ է կատարել
համակարգային վերլուծության ենթարկել տարածքային ամբողջականության
ապահովման սահմանադրական դոկտրինը՝ այն դուրս բերելով զուտ
աշխարհագրական կամ միջազգային-իրավական ընկալումների շրջանակից և
տեղափոխելով ներպետական բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող
մեխանիզմների տիրույթ: Գնահատելի է աշխատանքի հայեցակարգային մոտեցումը,
որի շրջանակներում սահմանադրաիրավական երաշխիքները դիտարկվում են որպես
պետության կենսունակությունը պահպանող կանխարգելիչ և արձագանքող
գործիքակազմերի ամբողջություն:

Հետազոտության կարևորությունն ընդգծվում է նաև այն հանգամանքով, որ
հեղինակը չի սահմանափակվել սոսկ տեսական վերլուծություններով, այլև փորձել է

ի մի բերել գործող սահմանադրական և օրենսդրական կարգավորումները, վեր հանել առկա բացերն ու հակասությունները և առաջադրել իրավական անվտանգության բարձրացմանն ուղղված կոնկրետ լուծումներ: Ներկայացված գիտական աշխատանքը զգալի ներդրում է հայրենի իրավաբանական մտքի զարգացման գործում և ստեղծում է ամուր տեսական հենք՝ պետական իշխանության մարմինների լիազորությունների և գործառույթների կատարելագործման համար՝ ուղղված ՀՀ տարածքային ամբողջականության անսասանության ապահովմանը:

Աներկբա է, որ ատենախոսության մեջ կատարված վերլուծությունները և արված եզրահանգումներն ունեն ծանրակշիռ գիտական արժեք, իսկ կատարված աշխատանքը հատկանշվում է տեսական և պրակտիկ խորքային հետազոտությամբ:

Այրուհանդերձ, որպես պաշտոնական ընդդիմախոս, բարձր գնահատելով աշխատանքի գիտական արժանիքները և հիմնարար բնույթը, հարկ եմ համարում ներկայացնել հետևյալ բովանդակային դիտողություններն ու նկատառումները, որոնք միտված են հետազոտության առավել կատարելագործմանը.

1. Ընդհանուր բնույթի նկատառումներ.

- [էջ 15-22]: Առաջին ենթագլխում պետության տարածքը հիմնականում դիտարկվում է ավանդական՝ աշխարհագրական և քաղաքական տեսանկյունից: Առաջարկվում է խորացնել սահմանադրաիրավական վերլուծությունը՝ հիմնավորելով, որ տարածքային ամբողջականությունը ոչ միայն պետության գոյության պայման է, այլև բարձրագույն սահմանադրական արժեք, որի պաշտպանությունը նախորդում է այլ իրավունքների իրացմանը վտանգված իրավիճակներում:

- [էջ 28-34]: Աշխատանքում հաճախ նույնացվում է «տարածքային ամբողջականություն» և «սահմանների անձեռնմխելիություն» եզրույթները: Գիտականության բարձրացման նպատակով անհրաժեշտ է դրանք հստակ տարանջատել. սահմանների խախտումը միշտ չէ, որ հանգեցնում է տարածքային ամբողջականության վերացման (օրինակ՝ սահմանային միջադեպեր), և հակառակը:

- [էջ 38-45]: Արդիականության տեսանկյունից էական բաց է ժամանակակից պետության «թվային տարածքի» պաշտպանության հարցը: Առաջարկվում է 1.3 ենթագլխում ավելացնել վերլուծություն այն մասին, թե արդյոք կիրքետարածքում

ենթակառուցվածքների նկատմամբ վերահսկողության կորուստը հանդիսանում է տարածքային ամբողջականության խախտում:

- [էջ 46-50]: Համեմատական վերլուծություն կատարելիս շեշտը դրվել է եվրոպական կայուն պետությունների փորձի վրա: Ավելի համոզիչ կլիներ ուսումնասիրել այն պետությունների սահմանադրական մոդելները, որոնք ՀՀ-ի պես գտնվում են մշտական աշխարհաքաղաքական և ռազմական սպառնալիքների ներքո (օրինակ՝ Իսրայել, Կիպրոս):

- [էջ 55-62]: Անդրադառնալով տարածքի փոփոխության վերաբերյալ հանրաքվեի պահանջին՝ հեղինակը շրջանցում է այն ռիսկը, որ ռազմական ագրեսիայի կամ օկուպացիայի պայմաններում հանրաքվեի ինստիտուտը կարող է պարալիզացվել: Անհրաժեշտ է առաջարկել հակաճգնաժամային սահմանադրական մեխանիզմների լուծումներ:

- [էջ 80-87]: Ատենախոսը խիստ մակերեսային է անդրադարձել Սահմանադրական դատարանի լիազորություններին՝ կապված սահմանազատման և սահմանագծման միջազգային պայմանագրերի սահմանադրականության որոշման հետ: Պետք է խորքային վերլուծության ենթարկել ՍԴ վերջին տարիների պրակտիկան այս հարցում:

- [էջ 90-95]: Հաշվի առնելով ՀՀ կողմից Հռոմի ստատուտի վավերացումը, ատենախոսությունում պետք է դիտարկել ագրեսիայի հանցագործության համար միջազգային քրեական պատասխանատվությունը՝ որպես ՀՀ տարածքային ամբողջականության ապահովման կանխարգելիչ սահմանադրաիրավական երաշխիք:

- [էջ 100-108]: Որպես ատենախոսության գրախոս՝ հատկապես կարևորում եմ ՁՈՒ կարգավիճակի ավելի խիստ իրավական ընդգծումը: Աշխատանքում չկա հստակ սահմանազատում ՁՈՒ-ի և այլ զորքերի (օրինակ՝ սահմանապահ զորքերի) սահմանադրական լիազորությունների միջև՝ տարածքային ամբողջականության խախտման տարբեր սցենարներում:

- [էջ 110-116]: Երաշխիքների համակարգում բացակայում է վերլուծությունը վարչապետի (որպես գերագույն գլխավոր հրամանատարի) և Հանրապետության նախագահի (որպես պետության գլխի) լիազորությունների հարաբերակցության

վերաբերյալ, երբ առկա է տարածքային ամբողջականությանն ուղղված անմիջական վտանգ:

- [էջ 120-128]: Հեղինակն առաջարկում է ընդունել նոր օրենք (ՀՀ տարածքային ամբողջականության ապահովման մասին): Փաստարկված չէ, թե արդյոք դա չի հանգեցնի իրավական ակտերի գերարտադրության «օրենսդրական ինֆլացիաի» (արժեզրկուման): Գիտականորեն ավելի հիմնավորված կլիներ առաջարկել գործող «Պաշտպանության մասին» և «Պետական սահմանի մասին» օրենքներում համալիր փոփոխությունների փաթեթ:

- [էջ 130-135]: Առաջարկում են վերանայել 3.2 ենթագլուխը՝ ներառելով հիբրիդային պատերազմների պայմաններում տարածքի «սողացող» բռնակցման դեպքերում ռազմական կամ արտակարգ դրության հայտարարման սահմանադրական մեխանիզմների անկատարությունը:

- [էջ 136-140]: Աշխատանքը հիմնականում կենտրոնացած է ստատուս-քվոյի պահպանման և կանխարգելման վրա: Անհրաժեշտ է առանձին պարբերությամբ անդրադառնալ արդեն իսկ խախտված տարածքային ամբողջականության իրավական վերականգնմանը և անցումային արդարադատության դերին այդ գործընթացում:

- [էջ 142-146]: Սահմանամերձ համայնքների դերը տարածքային ամբողջականության պահպանման գործում թերի է լուսաբանված: Պետք է առաջարկվեն սահմանադրական մեխանիզմներ, որոնք սահմանային գոտիներում ճգնաժամի ժամանակ ՏԻՄ-երին կօժտեն հատուկ օպերատիվ լիազորություններով:

- [էջ 150-155]: Ամփոփիչ մասում ներկայացված եզրահանգումները որոշ դեպքերում կրկնում են ենթագլուխների վերջում արված միջանկյալ հետևությունները: Առաջարկում են եզրակացություններն ավելի հայեցակարգային դարձնել՝ դրանք անմիջականորեն կապելով աշխատանքի առաջին գլխում առաջ քաշված դոգմատիկ և տեսական խնդիրների հետ:

- Նախաբանում ներկայացված գիտական նորույթի դրույթները երբեմն կրում են նկարագրական բնույթ: Առաջարկում են նորույթի ձևակերպումներն ավելի հստակ սահմանել՝ կոնկրետ շեշտադրելով, թե հատկապես որ սահմանադրական

մեխանիզմներն են առաջին անգամ ներկայացվում որպես համակարգված տեսություն:

2. Բովանդակային բնույթի նկատառումներ.

- Ատենախոսության մեջ պակասում է վերլուծություն այն մասին, թե առաջարկվող գիտական եզրահանգումներն ինչպես կարող են ինտեգրվել գործող օրենսդրության կամ պետական մարմինների (ԱԽ, ՊՆ, ԲԴԽ) գործնական աշխատանքում: Ցանկալի է աշխատանքն ամրապնդել փորձնական կամ կիրառական նշանակության հիմնավորումներով:

- Եզրակացության բաժնում արված ամփոփումները պետք է խիստ համապատասխանության մեջ լինեն նախաբանում հայտարարված հետազոտության խնդիրների հետ: Առաջարկում եմ եզրակացությունները վերախմբագրել այնպես, որ յուրաքանչյուր հետևություն ուղղակիորեն պատասխանի նախաբանում առաջադրված կոնկրետ գիտական խնդրին:

- Հղումների ցանկում անհրաժեշտ է մեծացնել վերջին 5 տարիների միջազգային գիտական հրապարակումների և սահմանադրական արդի վերլուծությունների բաժինը, ինչը ցույց կտա, որ հեղինակը հետազոտությունը կառուցելիս հաշվի է առել նաև պետական տարածքային ամբողջականության արդի գլոբալ մարտահրավերների վերաբերյալ համաշխարհային իրավաբանական մտքի նորագույն զարգացումները:

- Տեքստի որոշ հատվածներում նկատվում է իրավաբանական տերմինների (օրինակ՝ «տարածքային անձեռնմխելիություն», «սահմանների անխախտելիություն», «ինքնիշխան տարածք») որոշակի հոմանիշային շփոթ: Առաջարկում եմ ամբողջ աշխատանքի շրջանակներում սահմանել խիստ դոգմատիկ սահմանումներ և պահպանել տերմինաբանական նույնություն (խիստ միասնականություն):

-Աշխատանքում բավարար ուշադրություն չի դարձվել այն դեպքերին, երբ տարածքային ամբողջականությանը վերաբերող միջազգային պայմանագրերը կամ սահմանազատման գործընթացում ձեռք բերված պայմանավորվածությունները կարող են բախվել ՀՀ Սահմանադրության անփոփոխելի հոդվածների կամ բարձրագույն իրավաբանական ուժի պահանջների հետ: Անհրաժեշտ է տեքստում ներդնել հատուկ վերլուծություն այն մասին, թե միջազգային պարտավորությունների

կատարման համատեքստում ինչպես է ապահովվում սահմանադրական անվտանգության բացարձակ գերակայությունը:

- Ուսումնասիրելով աշխատանքի գրականության բաժինը՝ նկատվում է, որ մեծ մասամբ օգտագործվել են դասական կամ խորհրդային շրջանի, ինչպես նաև հին հայկական ձեռնարկներ: Արդիականության գործակիցը բարձրացնելու համար անհրաժեշտ է գրականության ցանկն համալրել 2022-2026 թվականների միջազգային հեղինակավոր շտեմարանների (Scopus, Web of Science) հոդվածներով, որոնք վերաբերում են ժամանակակից հիբրիդային պատերազմների և տարածքային ամբողջականության փոփոխվող դոկտրիններին:

- Գիտական տեքստում տեղ-տեղ հանդիպում են իրավաբանական տերմինների և բառակապակցությունների երկդիմի շարադրանքներ (օրինակ՝ «իրավական մեխանիզմների կիրառություն», «պետական իշխանության մարմինների լիազորությունների շրջանակում» ձևակերպումների որոշակի ծանրաբեռնվածություն): Որպեսզի աշխատանքն ընթերցվի միաշունչ և լինի լեզվական տեսանկյունից անթերի, առաջարկվում է կատարել համընդհանուր լեզվաոճական խմբագրում՝ բացառելով կրկնաբանությունները և ապահովելով գիտական ոճին բնորոշ հակիրճությունն ու կշռադատվածությունը:

Վերը նշված դիտողություններն, ըստ էության, մասնակի բնույթ են կրում և բնավ չեն արժեզրկում հաջողված ատենախոսության դրույթները:

Վերոշարադրյալ դիտողություններն ու առաջարկությունները, որոնք վերաբերում են տերմինաբանության հստակեցմանը, արդի հիբրիդային և թվային մարտահրավերների համատեքստում գործիքակազմի արդիականացմանը, ինչպես նաև սահմանադրաիրավական և ինստիտուցիոնալ լիազորությունների հարաբերակցության առավել խորքային դոգմատիկ մեկնաբանմանը, նպատակ ունեն բացառապես կատարելագործելու հետազոտությունը: Դրանք ամենևին չեն ստվերում աշխատանքի ծանրակշիռ գիտական արժեքը, այլ ընդհակառակը՝ կրում են խիստ կառուցողական բնույթ, և դրանց շտկումը հեղինակի կողմից աշխատանքը կդարձնի ակնհայտորեն ավելի շահեկան, գործնականում կիրառելի և իրավաստեղծ պրակտիկայի համար առավել օգտակար:

Ամփոփելով նշված դիտարկումների ընդհանրությունը՝ կարող ենք արձանագրել, որ հեղինակին հաջողվել է համալիր և բազմակողմանի հետազոտության ենթարկել պետության տարածքային ամբողջականության ապահովման սահմանադրաիրավական երաշխիքները: Ատենախոսությունն ինքնուրույն, ավարտուն, գիտականորեն հիմնավորված և արդիական հետազոտություն է, որում առաջադրված դրույթներն ու հիմնավորումները կարող են լուրջ նախադրյալներ ստեղծել Հայաստանի Հանրապետության անվտանգային և սահմանադրական օրենսդրության բարելավման համար: Հետազոտության արդյունքները հավաստի են, իսկ առաջադրված գիտական նորույթը՝ հիմնավորված:

Ելնելով վերոգրյալից՝ գտնում եմ, որ **Միլենա Ղազարյանի** «Պետության տարածքային ամբողջականության ապահովման սահմանադրաիրավական երաշխիքները» թեմայով ատենախոսությունը լիովին համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 1997 թվականի օգոստոսի 8-ի թիվ 327 որոշմամբ հաստատված՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի» 7-րդ կետի պահանջներին, իսկ հեղինակն արժանի է ԺԲ.00.02 «Հանրային իրավունք» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝ **ի.գ.թ., դոցենտ** **Վահե Սայադյան**

29 սեպտեմբերի 2026թ.

ի.գ.թ., դոցենտ Վ. Սայադյանի ստորագրությունը հաստատում եմ՝

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի գիտական

քարտուղար

Ն. Դարբինյան

29 սեպտեմբերի 2026թ.